

УДК 338.434:631.147

СОКОЛЬСЬКА Т.В., канд. екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

У статті досліджені основні чинники формування екологічної безпеки агропромислового виробництва, зокрема, екологізбалансованого та екологібезпечного природокористування як визначальної складової сталого розвитку. Визначені основні напрями державної політики щодо формування та реалізації національної екологічної стратегії з урахуванням міжнародного досвіду.

Ключові слова: екологічна безпека, агропромислове виробництво, сталий розвиток.

Постановка проблеми. Розвиток агропромислового виробництва в Україні на сьогодні свідчить про обмежені можливості біосфери до саморегуляції та зростаючі потреби суспільства. Врівноважене співіснування цих двох систем можливе лише у разі удосконалення підходів до бережливого природокористування. Реалії сьогодення свідчать, що єдність економіки та природи визначена лише в теорії, практична ж реальність свідчить про непередбачувані екологічні наслідки функціонування світової економічної системи. Екологічні блага (екосистема) як і раніше, необгрунтовано, займають другорядне місце в переліку пріоритетів господарюючих суб'єктів. До того ж, техногенно-хімічна орієнтація інтенсифікації агропромислового виробництва спричиняє руйнування і забруднення природного середовища (сумарний потік антропогенної енергії в техногенно-інтенсивному землеробстві досягає 11 тис. МДж/га, тоді як допустимий поріг оцінюється в 6-7 тис. МДж/га), при цьому вона неспроможна забезпечити значну частину населення нашої планети високоякісними продуктами харчування (за даними ФАО щорічно у світі від голоду помирає 6 млн дітей) [1].

Глобальні і локальні порушення екологічної рівноваги біосфери поряд із постійно зростаючими потребами у природних ресурсах призвели до істотного зменшення біологічної продуктивності агроекосистеми. Таким чином, загострення екологічної ситуації змушує орієнтувати політику кожної країни на вирішення проблеми забезпечення сталого екологічного розвитку, усуваючи протиріччя між соціально-економічним зростанням, природокористуванням і збереженням цілісності екосистем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про поживлення інтересу як зарубіжних, так і вітчизняних науковців до екологічної складової сталого розвитку країни і агросфери зокрема. Серед них праці відомих вчених: Р. Костанза, Хю Дейли, Дж. Бартоломью, С. Фольке, Н. Реймерса, С. Бобильова, Р. Хильчевської, Б. Данилишина, В. Трегобчука, О. Созінова та ін. Вони одностайні в думці про те, що формування екологічно збалансованого й одночасно економічно ефективного аграрного виробництва має здійснюватися на засадах еколого-економічного підходу.

Разом з тим, на сьогодні відсутні рекомендації щодо шляхів екологічної перебудови агросфери та формування на її основі екологізбалансованої та екологібезпечної структури сільського господарства. Потребують також поглиблення дослідження щодо формування механізмів забезпечення сталого розвитку, виходячи із сучасних тенденцій врівноваженості розвитку економічних систем, а також об'єктивної необхідності узгодження економічного росту в сільському господарстві із покращенням стану навколишнього середовища.

Мета дослідження – вивчення шляхів адаптації сільськогосподарського виробництва до існуючих екологічних викликів задля істотного зменшення екологодеструктивних навантажень аграрного природокористування на навколишнє середовище.

Матеріал і методика досліджень полягає у використанні методів економіко-статистичних, формально-логічного аналізу та наукового пізнання, зокрема системного підходу, аналізу, поєднання теоретичного і емпіричного підходів.

Результати досліджень та їх обговорення. Сучасна орієнтація людської діяльності на досягнення швидкої вигоди та ігнорування довгострокових наслідків своєї діяльності призводить до появи екологічних проблем. Зокрема, за оцінками ФАО, виснаження гумусного шару ґрунту нині охоплює понад 1250 млн га сільськогосподарських угідь. Головний показник родючості ґрунту – вміст в ній гумусу – знизився на 30-50%, а масштабність цього явища така, що майже 40% площі зрошуваних земель мають низьку і дуже низьку забезпеченість гумусом, що стає основною причиною втрати 25% світового урожаю. Вважається, що наприкінці ХХ століття в атмосферу щорічно викидалося 200 млн т оксиду вуглецю, 50 млн т вуглеводнів, 146 млн т двооксиду сірки, 53 млн т оксидів азоту [2]. На сьогодні можна впевнено виділити ряд проблем, з якими зустрілося світове сільське господарство: це вичерпність невідновлювальних природних ресурсів за високих темпів збільшення кількості населення у країнах третього світу, викликаючи

при цьому зростання потреб всього людства; посилюється прагнення до підвищення добробуту населення усіх країн світу. Ті країни, що досягли високого рівня життя, продовжують нарощувати споживання товарів і послуг, інші — прагнуть подолати або ж скоротити прірву, яка відділяє їх від багатих. А це неминуче супроводжується збільшенням використання природних ресурсів, подальшим забрудненням навколишнього середовища.

У ході дослідження екологічної складової сталого розвитку можна виділити ряд негативних тенденцій, з якими зіткнулося сільське господарство:

- порушення сівозмін;
- надання переваги вирощуванню культур, на які є підвищений попит;
- збільшення навантаження на пасовища;
- розширення застосування агрохімікатів;
- звуження спеціалізації аграрного виробництва та концентрації земель, укрупнення господарств;
- структура попиту і пропозиції формується без урахування максимально повного віддзеркалення у складі витрат виробництва будь-яких видів товару «об'єктивних» економічних оцінок природних ресурсів і екологічних дій.

Експлуатація земельно-водних ресурсів для безперервного нарощування обсягів сільськогосподарського виробництва призводить до надмірного «тиску» на природне середовище, що порушує екологічну рівновагу [3]. Питання екологічної безпеки сільського господарства мають подвійний характер: з одного боку, генерування усією сферою екологічних загроз природокористуванню, а також здоров'ю споживачів сільськогосподарської продукції; з іншого — зустрічні загрози сільському господарству по сукупності несприятливих, зовнішніх відносно цієї сфери, чинників. На практиці це приводять до невиконання вимоги збалансованого природокористування в сільськогосподарських цілях і посилення екологічної небезпеки. Зокрема, проблемним стало забезпечення раціональних науково обґрунтованих сівозмінних схем вирощування агрокультур через ряд організаційно-економічних і агротехнічних чинників, і, перш за все, через дрібнотоварне виробництво, яке окрім виснаження родючого ґрунтового шару через недотримання необхідної технології призводить до перенасиченості землі отрутохімікатами. Залишається неусувним чинник засолюваності зрошуваних земель [3]. Стан вирішення екологічних проблем, обумовлених сільськогосподарською діяльністю, а також зустрічних проблем збитку, що наноситься сільському господарству внаслідок промислових викидів та інших чинників погіршення екологічної ситуації в зонах ведення сільськогосподарського виробництва, оцінюється за допомогою індикаторів екологічних та інституційних аспектів сталого розвитку. На основі цих індикаторів на державному рівні має бути забезпечена інтеграція екологічних інтересів і принципів розвитку в процесі ухвалення рішень.

Стійкість досліджуваних тенденцій залежить від того, чи сприяють вони розвитку зовнішньоторговельних відносин і зростанню експортного потенціалу сільськогосподарського виробництва, вирівнюванню економічного стану сільськогосподарських зон і забезпеченню зайнятості; чи забезпечується економічно ефективно, агротехнічно і екологічно безпечно використання земельно-водних ресурсів [4]. Реструктуризація галузевої структури рослинництва і тваринництва повинна комплексно підкріплюватися всією сукупністю чинників інтенсифікації сільськогосподарського виробництва, меліоративними, агротехнічними, зоотехнічними заходами, що мають своїм кінцевим результатом значне зростання врожайності сільськогосподарських культур і продуктивності тварин [5].

Загальна ситуація ігнорування в країні екологічних і, зокрема, кліматичних проблем свідчить про нагальну необхідність реалізації в сільському господарстві політики «подвійного виграшу», коли орієнтовані на економічні вигоди заходи дозволять отримати і екологічний виграш [6]. Необхідна державна програма адаптації землекористування і аграрного сектору до кліматичних змін. До цієї програми мають увійти такі заходи: боротьба з ерозією, ґрунтозахисні заходи, агролісомеліорація. Особливу увагу слід акцентувати на дотриманні агрохолдингами сівозмін. Надалі, у міру наростання екологічних, економічних, соціальних проблем, пов'язаних зі зміною клімату, усвідомленням цих проблем владою і широкою громадськістю — можливе проведення адаптивних заходів в екологічній і соціальній сферах, безпосередньо не пов'язаних зі здобуттям економічних вигід.

Сучасні процеси економічної стабілізації і розвитку еколого-економічних систем багато в чому залежать також від інноваційної діяльності, яка не випадково нині виступає в ряді провідних чинників стійкого розвитку агросфери. Тому створення, впровадження і забезпечення

сприйнятливості екологічних інновацій висувається на сьогодні в ряд важливих загальноекономічних проблем, які можуть бути вирішені через перехід до біосферної моделі розвитку природокористування, тобто до безпечного у всіх аспектах прояву розвитку техносфери і стабільного стану природного середовища, їх гармонійного співіснування в рамках установлених припустимих обмежень. Це означає перехід до нової епохи розвитку цивілізації, мета і цінності якої зорієнтовані на стабільність усіх сфер життя суспільства, збереження для майбутніх поколінь фундаментального права на життєздатне і життєзабезпечувальне навколишнє середовище.

Висновки. Враховуючи глобальний характер екологічних проблем, без розробки та реалізації національної екологічної стратегії та урахування міжнародного досвіду, їх вирішення на сьогодні не вбачається можливим. Формування нових підходів щодо забезпечення врівноваженого розвитку екологічного та економічного потенціалів можливе за активної участі держави. Необхідно на законодавчому рівні розробити систему заходів, спрямованих на переведення сільського господарства на модель сталого розвитку з урахуванням змін кліматичних умов його функціонування.

Стратегічне планування політики екологічної безпеки має базуватися на інтеграції екологічної складової в економічну та соціальну.

У частині щодо забезпечення сприйнятливості екологічних інновацій необхідно створити національну базу наукових розробок вітчизняних вчених та сприяти створенню екологічно-інноваційного ринку та впровадженню цих розробок у виробництво. При цьому у процесі розробки національної екологічної стратегії надзвичайно важливим є урахування світового досвіду із впровадження основних принципів державної політики у сфері охорони навколишнього середовища та їх узгодженість із міжнародними вимогами.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. OECD Environmental Outlook to 2030 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecdbookshop.org>.
2. Ecosystems and Human Well-being: General Synthesis 2030 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.millenniumassessment.org.
3. Обеспечение продовольственной безопасности России в XXI веке на основе адаптивной стратегии устойчивого развития АПК (теория и практика) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.genetics.timacad.ru>.
4. Бобылев С.Н. Политика двойного выигрыша: климатические изменения в области землепользования / С.Н. Бобылев. – М., 2005. – 34 с.
5. Трегобчук В. Концепція сталого розвитку для України // Вісник НАН України. – 2002. – № 2. – С. 18-22.
6. Costanza R., Folke C. Ecological Economics and Sustainable Development. Paper prepared for the international Experts Meeting for the Operationalization of the Economics of Sustainability. Manila, Philippines. 1994. July 28-30.
7. Хильчевская Р.И. Проблемы экологической экономики в свете концепции устойчивого развития // Экономика и математические методы. – 1996. – Т. 32. – Вып. 3. – С. 85-95.
8. Реймерс Н.Ф. Экология. Теории, законы, правила, принципы и гипотезы / Н.Ф. Реймерс // Журнал «Россия молодая», 1994. – 367 с.

Экологическая безопасность в качестве составляющей устойчивого развития сельского хозяйства

Т.В. Сокольская

В статье исследованы основные факторы формирования экологической безопасности агропромышленного производства, в частности, экологосбалансированного и экологобезопасного природопользования в качестве определяющей составляющей устойчивого развития. Определены основные направления государственной политики относительно формирования и реализации национальной экологической стратегии с учетом международного опыта.

Ключевые слова: экологическая безопасность, агропромышленное производство.

Ecological safety as a component of agriculture sustainable development

T. Sokolska

The paper deals with the principal factors of formation of agriculture production ecological safety, particularly ecologically balanced and ecologically safe nature use as a principal component of the sustainable development. There have been defined the basic directions of state policy on formation and realization of national ecological strategy considering international experience.

Key words: ecological safety, agriculture production, sustainable development.